

Нестандартни форми на заетост: Последни тенденции и бъдещи перспективи

Въведение

Основният фокус на настоящия документ е нарастването на нестандартната заетост през последното десетилетие. В него е констатирано, че освен работата на непълно работно време в този отрязък от време не е имало увеличение на нестандартната заетост. Въпреки това в някои държави членки е отчетено значително нарастване както на срочните договори, така и на самостоятелната заетост в продължителния икономически бум от средата на 90-те години на миналия век до началото на рецесията през 2007 г. Разбира се, необходимостта от защита на работните места и социална закрила се проявява най-вече при неблагоприятна икономическа конюнктура.

Най-значимото от възможното бъдещо развитие на нестандартната работа, независимо от формата на договора, е свързано с цифровизацията. Разходната ефективност на работата, постигната с цифрови платформи, предполага, че потенциалният обмен на ниска икономическа стойност спрямо разходите по трансакцията, вече става икономически рентабилен за разлика от преди. Затова една от най-значимите характеристики на този феномен е „икономиката на работата по отделни заявки“ („gig economy“), което представлява търговия с еднократен обмен. Макар доказателствата относно обемът на подобна работа да са много ограничени, настоящият документ изчислява, че хората, чийто основен статут на пазара на труда е именно този вид заетост, не съставляват повече от 0,5 % от цялата заетост в Европа. Макар че икономическата логика на тези платформи изглежда убедителна и фондовият пазар със сигурност предвижда стабилен бъдещ растеж, още е рано да се предсказва значителен ръст на заетостта в резултат на цифровите платформи в сегашната им форма. Възможните бариери пред бъдещия растеж включват интернализация на подобни бизнес модели в рамките на фирмата и замяната на работната сила с нови технологии в по-рутинните задачи, изпълнявани понастоящем от работниците на платформи.

Социалната закрила е от голяма важност за работата в цифрова платформа. Краткотрайността и случайният характер на изпълнението на отделни заявки („gigs“) организирани чрез платформи, по същество пораждаат едни и същи проблеми, свързани с доходите и други прагове, като тези, които възникват при случайна работа по срочни договори. Най-същественото трудово законодателство и въпросите, свързани със социалната закрила, обаче се отнасят до това дали изпълнителят е самостоятелно заето лице, или работи на трудов договор. Няма ясна дефиниция на трудовия статус за работа чрез платформи и той варира в зависимост от съответните обстоятелства на различните форми на работата в платформата. От особена важност е къде точно се намира определена платформа в континуума от чисто напасване до управление. Макар че Европейската платформа за социално осигуряване не се нуждае от цялостна реформа на социалната закрила, някои държави членки въведоха конкретно законодателство поне по отношение на цифровите платформи, извършващи виртуална работа.

Основни констатации

- Преди е имало значително увеличение на временната заетост, особено от края на 80-те години на миналия век. Това се е случило например във Франция и Испания между 1985 г. и 1995 г., в Швеция в началото на 90-те години и в Германия в началото на 2000-те. Неотдавна Полша отбеляза удивително голямо увеличение, като временната заетост нарасна от едва 4,6 % през 1999 г. до 28,2 % през 2007 г.
- През последното десетилетие обаче няма тенденция на нарастване на общия размер на срочните трудови договори в Европейския съюз; по-скоро се наблюдава лек спад от 14,5 % през 2006 г. на 14,2 % през 2016 г.
- Вероятността за сключване на временни договори е висока за младите, родени в чужбина работници, за тези с ниска степен на образование и за тези, които извършват работа, неизискваща квалификация. В момента стойността в разликата при мъжете и жените е по-малко от един процент.

- Въпреки нарастването през 15-те години до рецесията, работата чрез агенциите за временна заетост е останала доста под процента на срочните договори. През последните години тя е намаляла и през 2015 г. представлява 1,9 % от цялата заетост в Европа.
- Работата на непълно работно време, която от десетилетия нараства, продължава да бележи прираст от началото на рецесията. В момента тя представлява малко по-малко от 20 % от всички работни места в ЕС (24 % в 15-те държави — членки на ЕС), от 16 % през 1996 г. Това е широко разпространено явление и се наблюдава за всички възрастови групи, за двата пола, и сред различните състояния, професии и сектори на пазара на труда.
- Наблюдава се значително увеличение в кратката продължителност на седмичното време (10 часа или по-малко на седмица), например в Австрия, Германия и Дания. Като цяло в ЕС делът на мъжете е нараснал от 1,5 % до 2,8 % (от всички работници мъже), а делът на жените е нараснал от 6,1 % на 6,6 %; като процентът се е повишил особено сред младите. Почти половината от работниците на непълно работно време, които работят малък брой часове, не считат, че „работник“ е основният им трудов статус.
- Принудителната заетост на непълно работно време се е увеличила от 22,4 % от всички работещи на непълно работен ден до 29,1 % между 2007 г. и 2015 г. Тази промяна е свързана с промяната в процента на безработица в държавите членки, като се наблюдава силно увеличение в Кипър, Гърция и Испания; Германия показва най-силния спад както при безработицата, така и при принудителната заетост на непълно работно време.
- Въпреки че относително повече мъже стават част от принудителната заетост на непълно работно време, има два пъти повече жени, които принудително работят на непълно работно време. Принудителната заетост на непълно работно време е по-разпространена при по-нископлатените професии и сред работниците, заети в сектора на продажбите и услугите.
- Работещите за собствена сметка (самостоятелно заети лица без служители) съставляват 10 % от заетите, докато работодателите (самостоятелно заети лица със служители) съставляват 4,5 %. От самостоятелно заетите лица 18 % биха могли да бъдат класифицирани като зависими въз основа на тяхната самооценка и обективна икономическа ситуация.
- Самостоятелната заетост, която до рецесията нарасна в редица държави членки, се е понижила с почти половин милион през последното десетилетие на равнище ЕС. В Обединеното кралство обаче самостоятелната заетост бързо се е увеличила от началото на хилядолетието; растежът е предимно сред работещите за собствена сметка. Чешката република, Франция, Нидерландия и Словакия също показват силен растеж. Германия, Полша и Швеция са сред държавите членки, в които самостоятелната заетост намалява.
- Данните от Нидерландия и Германия показват, че основните мотиви на самостоятелно заети лица, работещи за собствена сметка, са положителни фактори, свързани например с автономността и възможностите. Съществуват обаче и други по-негативни мотиви, свързани с липсата на други възможности, което се наблюдава повече в Германия, отколкото в Нидерландия. Малък процент дори посочва, че това се дължи на техния „работодател“, който иска те да бъдат самостоятелно заети лица.
- Все пак значителен дял (12,6 %) от самостоятелно заетите лица в Нидерландия и Германия – страни със сравнително добре развити системи за социална закрила – може да бъде класифициран като „самостоятелно заети лица с несигурно положение“ въз основа на различни мерки за финансова стабилност и социална закрила. Въпреки това, голяма част от самостоятелно заетите лица смятат, че върху тях пада задължението сами да осигурят социалната си закрила.
- Данните от европейските проучвания показват, че по-големият дял от последното нарастване на самостоятелната заетост е сред добре платените професии. Това се установява и в проучвания, основани на национални данни от Обединеното кралство.
- Единствената оценка на разпространението на работата в цифрова платформа, която идентифицира статута на пазара на труда в определен момент от време, основана на произволна извадка от населението, е от САЩ, където се оценява, че тя е 0,5 % от цялата заетост през 2015 г. Докато авторите заявяват, че този брой „подлежи на много възражения“, те отбелязват, че други оценки, използващи други методи, отбелязват подобен брой.
- В Европа най-надеждната оценка е от Обединеното кралство през 2016 г., според която 4 % от заетите лица са извършвали такава работа в някакъв момент през изминалата година; 25 % от тях заявяват, че това е основната им работа. Това е съвместимо и с 0,5 % (в определен момент от време), отчетено в проучването в САЩ. Други скорешни проучвания стигат до подобна цифра не само за Обединеното кралство, но и за Нидерландия, Германия и Швеция.
- Дялът на мъжете, работещи чрез цифрови платформи, е малко по-висок от този на жените, както и хората, които извършват тази работа интензивно, са предимно в по-младата възрастова група. Те имат подобна степен на образование като другите работещи.

Допълнителна информация

Пълният текст на доклада *Нестандартни форми на заетост: Последни тенденции и бъдещи перспективи* е достъпен на <https://www.eurofound.europa.eu/publications/customised-report/2017/non-standard-forms-of-employment-recent-trends-and-future-prospects>

За повече информация се свържете с Доналд Стори (Donald Storrie), главен изследовател/координатор, на dst@eurofound.europa.eu